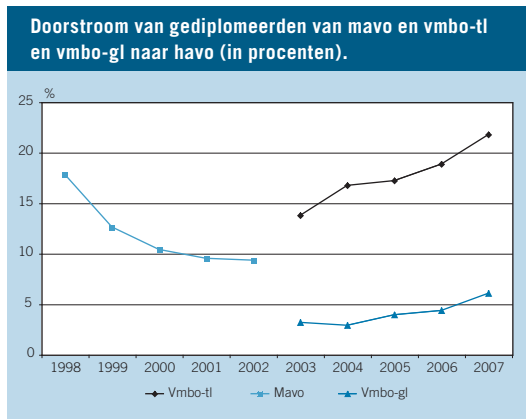

De doorstroom van vmbo naar havo

Na afronding van het vroegere mavo hadden gediplomeerden, naast het mbo, een serieuze mogelijkheid om door te stromen naar een havo-opleiding. Middels een overstap naar doorgaans het vierde leerjaar van het havo konden mavo-gediplomeerden in twee jaar tijd alsnog een havo-diploma ontvangen, waarmee zij toegang tot het hbo kregen. Met de invoering van de tweede fase in het havo/vwo en de bijbehorende profielen werd de overstap voor mavo-gediplomeerden plotseling bemoeilijkt. Om aansluiting te krijgen met een havo-profiel voldeed niet meer ieder mavo-vakkenpakket. Daarnaast werkte de beeldvorming ten aanzien van de tweede fase als afremmende factor voor mavo-gediplomeerden die de doorstroom overwogen vlak na de invoering van de tweede fase. De figuur laat zien hoe het aandeel mavo-gediplomeerden dat de overstap naar havo maakte tussen 1998 en 2001 halveerde van 18% tot 9%. In 1999 werd in plaats van het vbo en het mavo het vmbo ingevoerd, waarbij de theoretische leerweg (vmbo-tl) en in mindere mate de gemengde leerweg (vmbo-gl) de plaats van het mavo innamen. In 2003 stroomden de eerste vmbo-gediplomeerden uit. Van het eerste cohort vmbo-tl-gediplomeerden ging opeens weer 14% door naar het havo. In de afgelopen jaren heeft deze stijgende trend zich doorgezet. In 2007 is maar liefst 22% van de gediplomeerden van de theoretische leerweg naar havo doorgestroomd; een hoger aandeel dan voor de invoering van de tweede fase. Blijkbaar heeft het vmbo de verloren aansluiting tussen mavo en havo na invoering van de tweede fase kunnen herstellen. Overigens wil de verhoogde doorstroom naar de havo nog niet zeggen dat deze ook succesvol verloopt. Het blijkt dat slechts ongeveer de helft van de vmbo-gediplomeerden ook

succesvol de havo-opleiding afrondt en daadwerkelijk de overstap naar het hoger onderwijs kan maken. Toch biedt de doorstroommogelijkheid van vmbo-tl veel leerlingen, die al op vroege leeftijd het havo/vwo en daarmee het hoger onderwijs uit zicht zagen raken, een herstelkans. In het Nederlandse onderwijssysteem met vroege selectiemomenten zijn verkeerde inschattingen ten aanzien van de capaciteiten van leerlingen immers moeilijk te voorkomen.

Bron: Berekening ROA op basis van de Onderwijsmatrix

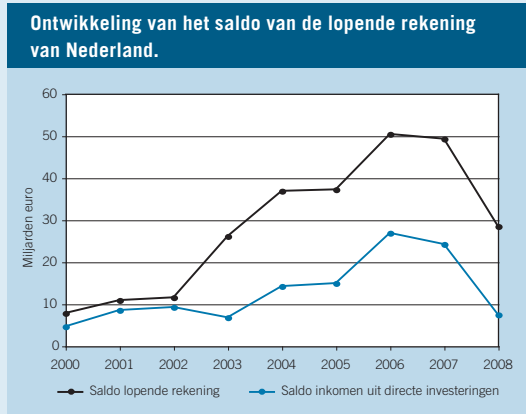
Monetaire Zaken

Halvering winsten Nederlandse dochters in buitenland

De winsten die Nederlandse bedrijven op hun buitenlandse deelnemingen maakten, zijn in 2008 gedaald van circa 51 miljard naar 23 miljard euro, het niveau van 2004. Een beperktere daling, met 11 miljard tot ruim 16 miljard, vertoonden de winsten die buitenlandse investeerders behaalden op hun in Nederland gevestigde dochters. Daardoor viel het saldo directe investeringen, dat behalve uit winsten ook uit rentevergoedingen bestaat, terug van 24 naar 8 miljard euro (figuur).

Op de inkomensrekening van Nederland met het buitenland, die inkomen uit arbeid en kapitaal omvat, sloeg hierdoor een overschot van 6 miljard euro in 2007 om in een tekort van 10 miljard euro in 2008. Voornamelijk door de terugval van dit saldo is in 2008 ook het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans fors gedaald ten opzichte van 2007, met 21 miljard euro tot bijna 29 miljard euro, ofwel circa 5% van het bruto nationaal inkomen. Het saldo van de lopende rekening bestaat, naast het saldo van de inkomensrekening, uit de saldo's van het goederenverkeer en het dienstenverkeer, en de overdrachten van inkomen. Deze laatste drie componenten van de lopende rekening veranderden aanzienlijk minder in 2008 en lieten nog geen duidelijke netto-effecten zien van de recessie die wereldwijd inzette in dat jaar. Het overschot in het goederenverkeer daalde licht tot 39 miljard euro. In het dienstenverkeer handhaafde zich een surplus van 8 miljard euro. De netto inkomensoverdrachten aan het buitenland liepen licht op tot 9 miljard euro.

Al voor de financiële en economische crisis was de belangstelling voor saldo's op de lopende rekeningen van landen toegenomen. De G20 zijn al langer met name ook bezorgd over de mondiale economische onevenwichtigheden. Landen als het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten lenen en consumeren al geruime

Bron: DNB

tijd meer dan ze produceren, terwijl voor landen als China en India het omgekeerde geldt. Ook het overschot op de Nederlandse lopende rekening weerspiegelt mogelijk een deel van die onevenwichtigheden. In de eerste helft van 2009 bedroeg het overschot 16 miljard euro. Ter vergelijking: in diezelfde periode bedroeg het tekort op de Amerikaanse lopende rekening 200 miljard dollar.

Teakbelegger onbewust speculatief

Veel teakhoutbeleggingen vallen onder de definitie van beleggingsobjecten volgens de Wet op het financieel toezicht. Sinds 2006 houdt de Autoriteit Financiële Markten (AFM) toezicht op deze beleggingsobjecten, maar de producten zijn al veel langer op de markt. Naar schatting is er sinds medio jaren negentig ongeveer 500 miljoen euro ingelegd in teakbeleggingen. Van de bijna 1 miljoen beleggende

huishoudens in Nederland belegt ongeveer 3%, ofwel 27.000 huishoudens, in teakhout. Dit blijkt uit onderzoek van Millward Brown. Vier van de vijf teakhoutbeleggers zijn voor 2006 ingestapt. Bijna een kwart heeft wel eens geleend geld gebruikt om te investeren in teakhout. De teakhoutbeleggers hebben gemiddeld een derde van het belegd vermogen in teakhout zitten.

Voor 60% van de teakbeleggers is het milieuaspect een reden om in beleggingsobjecten te investeren en voor 53% is dat het hoge rendement. Redenen om niet in beleggingsobjecten te investeren, zijn de hoge risico's (25% geeft dit aan), gebrek aan vertrouwen in de aanbieders (21% geeft dit aan) of gebrek aan kennis over beleggingsobjecten (14%).

Een teakbelegger heeft in de helft van de gevallen ook belegd in aandelen. Dit is vergelijkbaar met de gemiddelde particuliere belegger. De teakbelegger belegt in 53% van de gevallen ook in beleggingsfondsen, terwijl bijna 70% van de gemiddelde beleggers beleggingsfondsen in zijn portefeuille heeft.

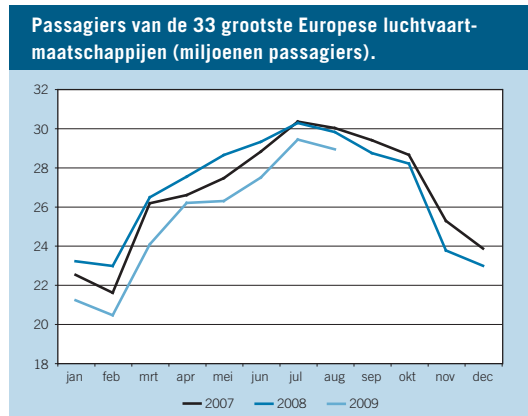
Beleggen in teakhout heeft een zeer hoog risico. Niet alleen vanwege het buitenlandrisico, omdat de plantages zich in het buitenland bevinden, maar ook vanwege de vaak zeer lange looptijd van 20 jaar of meer en het feit dat tussentijds beëindigen of verhandelen niet of nauwelijks mogelijk is. Toch vinden beleggers in beleggingsobjecten zichzelf niet speculatiever dan de gemiddelde belegger, terwijl beleggingsobjecten door de wetgever zijn aangemerkt als zeer riskant en dit ook expliciet in de financiële bijsluiter en reclame moeten melden. Ook vinden teakbeleggers zichzelf niet vertrouwer met beleggen dan gemiddeld. Het omgekeerde lijkt eerder het geval; van de teakbeleggers is 28% vertrouwd of zeer vertrouwd met beleggen, tegen 37% van alle beleggers.

Teakbeleggers vergeleken met alle beleggers (percentage van de ondervraagden).		
Vertrouwd met beleggen	Teakbeleggers	Alle beleggers
Zeer vertrouwd	6	8
Vertrouwd	22	29
Enigszins vertrouwd	53	44
Niet vertrouwd	19	18
Soort belegger		
Speculatieve belegger	7	10
Middenpositie	52	40
Voorzichtige belegger	41	50

Bron: Retail Investor Millward Brown, 2009; AFM Consumentenmonitor, 2009

JAN VELDHUIS (SEO ECONOMISCH ONDERZOEK)

Economie en Samenleving

Bron: Association of European Airlines

Netwerkkwaliteit en economische crisis

Onder invloed van de alsmat stijgende vraag in het luchtvaartverkeer in de voorafgaande jaren is niet alleen het aantal reizigers op Schiphol toegenomen maar ook het aantal bestemmingen in de wereld en de frequentie waarmee ze worden bediend. Het begrip netwerkkwaliteit is gebaseerd op de vluchtfrequentie en de aangeboden stoelcapaciteit voor alle mogelijke bestemmingen vanaf een bepaalde luchthaven. Dit jaar is er een behoorlijke terugval in de vraag naar vliegtravlen vanaf Schiphol, in de eerste 8

maanden met 9,5%, hoofdzakelijk veroorzaakt door de economische crisis. De netwerkkwaliteit van de luchthaven loopt echter veel minder terug.

In de afgelopen decennia was sprake van een vrijwel ononderbroken groei van 5 tot 10% per jaar van het aantal luchtreizigers. Vanaf 2009 geldt het omgekeerde, een terugval van 5 tot 10%, niet alleen op Schiphol, maar ook in de rest van Europa. Als gevolg van de recessie is het aannemelijk dat passagiers, zowel consumenten als zakenreizigers, een aanzienlijk kleiner budget besteden aan vliegen. Bij consumenten is de vliegvakantie immers een van de eerste dingen waarop wordt bezuinigd. Zakenreizigers blijven misschien wel vliegen, maar maken meer gebruik van de *economy class* of reizen zelfs met de prijsvechters. Dat is te zien aan de opbrengsten van de gevestigde luchtvaartmaatschappijen, die in sommige markten zelfs met meer dan 20% teruglopen. Daarmee vergeleken is terugloop in het aantal passagiers minder omvangrijk. Luchtvaartmaatschappijen hebben dus aanzienlijke prijsverlagingen doorgevoerd. De figuur toont het verloop van het aantal passagiers, vervoerd door de belangrijkste Europese luchtvaartmaatschappijen. Gemeten over de eerste acht maanden van dit jaar is die terugloop 6,5%. Kijkt men naar de ingezette stoelcapaciteit, een van de indicatoren voor netwerkkwaliteit, dan is de terugloop nog minder: 4%.

Dat de netwerkkwaliteit minder is teruggelopen, is vooral te danken aan de heftige concurrentie, die ervoor heeft gezorgd dat luchtvaartmaatschappijen er alles aan is gelegen om hun marktaandeel te behouden. Daarmee hebben zij zelf de grootste bijdrage geleverd om de netwerkkwaliteit zo veel mogelijk overeind te houden. De passagier kan blijven beschikken over een bijna op peil gebleven netwerk, tegen aanzienlijk lagere prijzen.